

גליון רל"ג
 ברשת חוקת תשע"ז

בכל עניני הגליון - 0527121241
 לקבלת העלון בדוא"ל -
 NerYissachar@gmail.com

נר יששכר
 לע"נ מרן ראש הישיבה
 הגאון הגדול רבי יששכר מאיר זצוק"ל

משנה שכר שכיר
 ממשנתו של רבינו

הדביקות בענייני העולם הזה - שורש טומאת המת

חומר נגעי בתים משאר נגעים, ששאר הנגעים באים על חטאים ומידות רעות, ואף כי רעתם רבה, מכל מקום יוכל האדם לשוב ממעשיו הרעים ולתקן את מידותיו, ובוה ירפא מנגעו. אולם בנגעי בתים אין שורש רעתו במעשה עבירה אחת, או בקלקול מידה מן המידות, אלא מחמת שקיעות בעל הבית בענייני החומר במידה מופרזת, עד שאין הוא נותן דריסת רגל בביתו לשום אדם מחמת צרות עינו בקנייניו הגשמיים.

שקיעותו של אדם זה בענייני החומר הוא שורש רעתו ומקור נגעי ביתו, ואם האדם לא יעורר את עצמו מהיות שקוע בענייני בעולם הזה כל כך, לא יעילו לו כל המוסרים. ולכך צריך הוא לומר אל הכהן "כנגע נראה לי בבית" ולבקש ממנו תרופה למכתו, ורק על ידי שיתעורר בעצמו להבחין בשורש רעתו יוכל להרפא מנגעו זה - השקיעות והבקשה של קנייני הבלי העולם הזה.

ונמצא כי טומאת נגעי בתים הבאה לאדם בהיותו המשוקע בקנייני בתי חומר וצבירת רכוש רב, היא אותה הטומאה המרומזת בפרשתנו במקרא "ואיש אשר יטמא ולא יתחטא" - שמי שמשוקע הוא בהבלי קנייני העולם הזה ואינו מטהר עצמו מנגעו זה - "את מקדש ה' טמא", שעצם שקיעותו בקנייני החומר טומאה נוראה היא, וכרת הוא מחמת כן מארץ החיים.

...

רמיזה נוראה זו, המתבארת מתוך לשונות הפסוקים שבפרשת פרה, יש להם בית אחיזה גם בבחינה המוסרית, ושורש הדברים אחד הוא:

הרואה אדם אשר חי בעולם זה, ורוכש לעצמו רכוש רב, בתים מלאים כל טוב וכל חמדות תבל, ושבע הוא ומדושן עונג, ופתאום בא יומו האחרון, ומשנסתלק הוא מן העולם ומוציאים אותו מביתו - מקנה קניינו, אז מתעוררים הרהורים בלבבות כאילו ח"ו אין טעם לחיי העולם הזה, שסוף כל האדם למות.

הרהורים אלו בעצמותם הרהורים טמאים הם, שכן כל איש ישראל אשר זכה בימי חלדו לקיים מצוות ומעשים טובים, הרי קידש בזה את ענייני העולם להעלותם לשם ה', אם מעט ואם הרבה. ונמצא כי עולם חולף זה אינו תכלית בפני עצמו אלא אמצעי, להעלותו ולקדשו לשם גבוה, וכמאמר הכתוב "כי עם קדוש אתה לה' אלוקיך", כי "עם קדוש" עיקרו הוא במה שהוא חי חיים מקודשים, ומקדש את כל ענייני העולם "לה' אלוקיך", והמהרהר אחר מיטת המת - ובמעמקי לבו מצטער הוא על הקניינים הגשמיים שמהם נפרד האדם במותו - שורש טומאת אהל המת יש בו, שמעלה הוא במחשבתו בדל הרהור בקניינים הגשמיים, חלף ההתבוננות בבחינה הרוחנית שבחיי האדם - תכלית בריאתו בעולם זה החולף.

וענין זה הוא סוד מה שמבואר במדרש במשלי (ילקו"ש רמז תתקמ"ד) שכשמת רבי עקיבא הלך אליהו הנביא לטפל בו, ואף שכהן היה מפני "שאין טומאה בתלמידי חכמים". ואף שלא קיי"ל כדברי מדרש זה (שהרי יש בו טעם נוסף להתייר לכהן להטמא לר"ע, שמת מצוה היתה), מכל מקום לימוד גדול יש כאן, שמאחר ושורש טומאת המת הוא באותה נקודת מחשבה כאילו חי האדם בעולם על מנת להשיג בו קניינים חומריים - כמבואר, לכך הצדיקים אשר קידשו את עצמם כל חייהם והעלו את קנייני העולם עליו אחר עילוי, ודאי שאין אותה הטומאה נסרכת בהם, שכן כל מהלך חייהם הוכיחה כי עולם זה עולם חולף הוא, ואין מקום להצטער על הפסד קנייני העולם כלל.

ובכך נבין עוד מה שמבואר שם במדרש, כי אף תלמידיהם של תלמידי החכמים ג"כ אינם מטמאים במת, שכן תלמידיהם של תלמידי החכמים - המתבוננים באורחות חייהם של רבותיהם, זוכים הם להשיג את אותה ההשגה וההבחנה כי עולם חומרי זה אינו אלא אמצעי להשיג בו ועל ידו את תמצית הקדושה והעילוי, להיות משכן ומקדש להשראת השכינה, ומחמת כן אין לתלמידי החכמים ולתלמידיהם אחריהם שייכות לאותה טומאה נוראה - תולדת השקיעות בענייני העולם הזה וקנייני החומריים.

(נערך על פי רשימות הרב א. צ. שליט"א)

"כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן ה' טמא" (ויט
 א) "ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל כי את
 מקדש ה' טמא" (שם)

מתוך פשטות לשון הפסוק היה נראה לכאורה, כי עצם מה שנטמא האדם במת יש בו חטא, ומטמא הוא בזה את משכן ומקדש ה'. ואמנם, כבר ביארו רש"י והמפרשים על אתר, כי כוונת הפסוק היא במי שאחרי שנטמא במת - מכח מנגעו או ביאתו אל אהל המת - ולא התחטא, ואח"כ בא אל אהל מועד ואל המקדש בעודו בטומאתו, שודאי יטמא בזה את המשכן והמקדש, ועונשו בכרת על מה שטימא את מקדש ה'.

ואף כי כן הוא הדין, מכל מקום ראוי להתבונן במוסרי התורה הרמוזים כאן - על פי פשוטו של מקרא המורה כי עצם ענין טומאת המת יש בה בחינת "טומאת המקדש והמשכן" למי שנטמא במת, על פי מה שביאר בזה הספורנו בפרשתנו.

חילוק לשון חילקה התורה בזה בין הנוגע במת לבין הבא אל אהל המת. הנוגע במת - נחשב הוא כמי שטימא את משכן ה', ואילו הבא אל אהל המת נחשב הוא כמי שטימא את מקדש ה'. המקדש - מקום הוא בארץ, אשר קידשוהו והפרישוהו משאר מקומות, ומובדל ומיוחד הוא לעבודתו יתברך, בו מעשה הקרבנות וסדר העבודה, ונקרא הוא "מקדש" על שם מה שקידשוהו ורוממוהו להיות מקום מיוחד ומובדל, מקודש ומרומם לשם ה' יתברך, ולעבודת קרבנותיו.

לעומת זאת, המשכן אין לו מקום קבוע, ובכל מקום שהוקם בו המשכן בו - שם הוא מקומו, ותיכף שכן עליו ענן ה' ושכינת עוזו, והוא אמנם משכן ובית מדור להשראת השכינה, אך איננו בבחינת "מקום" המקודש בבחינתו הגשמית כל כך.

ועל פי זה מבאר הספורנו, כי ה"מיתה" האמורה כאן רומזת היא לקלקול לבו וגופו של האדם. לבו של כל אחד מישראל הריחי כמשכן, שבלבו הטהור ראויה שתשרה השכינה. גופו של כל אחד מישראל הריחו כמקדש, ובאם זוכה הוא לקדש את גופו להיות מיוחד אך לה' ולקיום מצוותיו, אז הוא בבחינת "מקדש ה'" - כמקום מקודש ומוכן לעבודתו יתברך.

ועל פי זה מבואר בספורנו עוד, כי המשקע את עצמו בענייני החומר, ולבבו נוהה תדיר את הבלי העולם הזה, הריחו מטמא את גופו ואת לבבו, את מקדש ה' ואת משכנו. והוא ענין הטומאה המרומזת בפסוקים אלו, שאם האדם "נוגע במת" - כלומר שיש לו נגיעות לענייני העולם, שהם בבחינת "מות" עבור ישראל, ו"הבא אל האהל" - שגופו משוקע בהבלי העולם, הריחו מסלק את השכינה מגופו ולבבו, והעדר זה - למיתה רוחנית נדמית, וזוהי הטומאה המרומזת בפרשה זו, באשר לבו וגופו משוקעים בהבלי העולם, שהם בבחינת מות לנשמת ישראל, תמורת הבחירה בטוב האמיתי, בדרך עץ החיים.

...

והנה, ג' מיני נגעים הם - נגעי אדם, נגעי בגדים, ונגעי בתים.

בנגעים שבגופו ובבגדיו מבואר בפסוקים כי האדם או בגדו באים אל הכהן, והכהן מעצמו רואה את הנגע, בנגעי אדם - "והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים. וראה הכהן את הנגע" (ויקרא יג א) ובנגעי בגדים - "והראה את הכהן. וראה הכהן את הנגע" (שם מט), אך בנגעי בתים אינו כן, שאין די במה שהכהן רואה את הנגע, אלא צריך בעל הבית לבא אל הכהן ולהודיעו כי נגע נראה בביתו: "ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית" (שם יד לה).

שורש חטא נגעי בתים מבואר הוא בגמ' בערכין (טו): "א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן על שבעה דברים נגעים באין... ועל צרות העין דכתיב ובה אשר לו הבית ותנא דבי ר' ישמעאל מי שמוחד ביתו לו".

האם מותר לענות אמן על ברכת 'על מצוות תפילין' שמברך חבירו

א. ברכת 'על מצוות תפילין'

נחלקו השו"ע והרמ"א (סי' כה סעי' ט) האם בהנחת תפילין מברכים ברכה אחת לשל יד ולשל ראש, או שעל של יד מברכים ברכה אחת ועל של ראש מברכים ברכה נוספת, דעת השו"ע שמברכים ברכת אחת בהנחת תפילין, אך דעת הרמ"א שיש לברך שתי ברכות אחת על של יד ואחת על של ראש. ומנהג האשכנזים שאחר שמברכים ברכת 'על מצוות תפילין' אומרים 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.

והנה כתב השו"ע (סי' רטו סעי' ז) שכל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי"ז נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן. ולפי"ז ילי"ע במי ששומע את חבירו מברך על תפילין של ראש ברכת על מצוות תפילין, האם רשאי לענות אחריו אמן. או דלמא שמכיון שמברכים ברכה זו מספק ואף אומרים לאחריה בשכמל"ו אין לענות אחריה אמן דהוי כאמן יתומה.

והנה כתב הרמב"ם (שו"ת הרמב"ם הוצאת ירושלים סימן פ"ד) שכל העונה אמן אחר ברכה לבטלה או ברכה שמסופק בחיובה עתיד ליתן את הדין. ולפי"ז אין לענות אמן על ברכת על מצוות תפילין שהרי עתיד לתת את הדין (ולכאוי לפי"ד ה"ה שבני אשכנז לא יענו אמן מחשש שיתנו על זה את הדין), אלא שיש לדון האם שאר הפוסקים נקטו כן להלכה.

ב. דין אמן על קידוש שעושים בבית הכנסת

והנה נחלקו הראשונים האם נוהגים בזמנינו שאין אורחים אוכלים בבית הכנסת לקדש בביהכ"ל, דעת **התוס'** (פסחים ק, ב) **והרא"ש** (שם) שהמקדש בבית הכנסת כשאין אורחים שאוכלים שם הוי ברכה לבטלה. וכ"כ **הטור** (סימן רסט) בשם **רב האי גאון**. אך **הר"ן** (שם) **המאירי** (שם) **המהר"ם חלאווה** (שם) **בשו"ת הרשב"א** (ח"א סימן לו) **והרמב"ם** (שו"ת סימן לו מהדורת מקיץ נרדמים) כתבו שאף כשאין אורחים יש לקדש בבית הכנסת משום שתקנת חכמים קבועות, ואין מבטלים אותם. והכרעת **השו"ע** (סי' רסט) שיש שנהגו לקדש בבית הכנסת, וכתב שטוב להנהיג לבטל התקנה.

הרי שנחלקו הראשונים האם צריך לקדש בבית הכנסת או שהוי ברכה לבטלה, וכתב **בשו"ת יכין ובוניז** (ח"א סימן קיח) שבזמן הזה שאין האורחים מצויים בבית הכנסת ואינם יושבים על שלחנם, אין ראוי לקדש בבית הכנסת, כיון שאין קדוש אלא במקום סעודה. ואעפ"כ כל מושבות ישראל עדיין נוהגים לקדש בבית הכנסת והיא ברכה לבטלה. וא"ז מוריניו **הרשב"ץ** ז"ל וא"א מורי הרב ז"ל לא היו עונים אמן וכן אנו נוהגין שלא לענות אמן. עכ"ל. ומבואר מדבריו שהמנהג שלא לענות אמן על ברכת קידוש שעושים בבית הכנסת, ושכן הורו כמה מהגדולים.

ולפי"ז יש לדון שאין לענות אמן על ברכת 'על מצוות תפילין' כשם אין עונים אמן על הקידוש שעושים בבית הכנסת, אלא שיש לדחות שדעת הרשב"ץ שיש בזה ברכה לבטלה, ועל כן לא ענה אמן, משא"כ לדין מה שמברכים ברכת 'על מצוות תפילין' נראה שהוא משום שכן נוקטים לעיקר הדין שצריך לברך, ו אף שאומרים אח"כ בשכמל"ו, מ"מ ודאי שאינו ברכה לבטלה כקידוש בבית הכנסת, ושוב אין להוכיח מדין עניית אמן על קידוש בבית הכנסת לדין עניית אמן על ברכת 'על מצוות תפילין' (אלא שעדיין יש מקום לדון מדבריו שספרדי השומע אשכנזי המברך על מצוות תפילין לא יענה אמן, דלמנהג הספרדים אין מברכים ברכה זו כלל, ושוב הוי כמברך לבטלה, אלא שיש לדון שכיון שהאשכנזי עושה כן משום הפוסקים שהורו כן, יש לדון דאין בזה חשש ברכה לבטלה, וצ"ע, ועי"ע לקמן משי"כ בשם ש"ת הר"ה צבי שאף ספרדי יענה אמן על ברכת 'על מצוות תפילין' שמברך אשכנזי).

והנה כתב **הברכי יוסף** (סי' קצו אות ד) שיש לענות אמן אחר המברך על דבר שהשומע נוהג בו איסור, כגון האוכל פת עכו"ם וכיוצא בו - דברים שאחרים נוהגין בהם איסור - ומברך עליהם, יכולין הנוהגין איסור לענות אחריו אמן. דדוקא כשאוכל דבר שהוא אסור לו אין עונים אחריו אמן, דברכתו נאוף, אבל כשהוא אינו נוהג בו איסור ברכתו

ברכה, ויש לענות אחריו אמן הנהוג בו איסור. מידי דהוה אזימון דקי"ל דמזמנין עליו. ותנא בתוספתא דדמאי (סוף פ"ה) לא יושיט ישראל אבר מן החי לבן נח ולא כוס יין לנוזר, שאין מאכילין את האדם דבר שהוא אסור ואין מזמנין עליהם ואין עונים אחריהם אמן. הרי דזמון ועניית אמן שוין. עכ"ד. ומפשטות דבריו שיכול לענות אמן על ברכת 'על מצוות תפילין'.

אמנם ע"י **בשו"ת לב חיים** (נב"ח פלאגי ח"ג סי' יח) שכתב עפ"ד הברכ"י שמותר לענות אמן אחר המברך על דבר שהשומע נוהג בו איסור, כגון המברך על יוגורט של גויים וכיו"ב, אלא שסיים שבנו הקטן חילק בין דברי הברכ"י דאיירי לענין פת עכו"ם שאינו חמור כל כך, לבין אכילת יוגורט של גויים שלאוסרים הוא איסור גמור מדינא. ע"כ. ולפי"ז יש לדון שכיון שספרדי שיברך 'על מצוות תפילין' יעבור על איסור גמור של ברכה לבטלה, י"ל שאסור לו לענות אמן (אמנם יש להעיר שפשטות הברכ"י נראה שלא כדבריו, וצ"ע). וכן נקט **בכף החיים** (שם סק"מ) בשם כמה אחרונים שלא יענה אמן בפה אלא רק בליבו. ועי"ע **בשו"ת משנה הלכות** (ח"י סי' ד) שנקט שאין לענות אמן על ברכה שיש ספק שמא היא ברכה לבטלה.

ג. דעת הפוסקים שצריך לענות אמן אף בספק ברכה לבטלה

אמנם בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן נ) כתב שהשומע ברכת על מצוות תפילין של חבירו יענה אמן, ואין בזה שום ספק, דבשלמא אחר נכרי אם מכין לעי"ז הוי איסור ממש בעונה אמן דהוי כמברך לעי"ז לכך יש בזה לחוש למיעוטא, אבל באמן אין בו איסור רק באמן יתומה והיינו שיודע דהוי בחנם אבל כל שאינו יודע שהוי בחנם ועונה מכח ספק אין בו חשש אמן יתומה.

ועי"ע בפמ"ג (סי' כה א"א סי"ק ז) שכתב שיש להסתפק אם יענה אמן על ברכת 'על מצוות תפילין' בשומע מחבירו, שהרי קי"ל **בשו"ע** (סי' רטו) שאין עונים אמן אחר ברכה לבטלה, וברכת 'על מצוות תפילין' היא ספק ברכה לבטלה. עכ"ד. הרי שהפמ"ג הסתפק בזה ולא הכריע האם לברך, ועפ"ז כתב **בקיצור שו"ע** (סי' י סעי' ד) שכיון שיש ספק אם עונים אמן, על כן טוב לברך ברכה זו בלחש (נתיב בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' ד אות ה) שביאר שאף שודאי שברכה לבטלה חמור יותר מעניית אמן, מ"מ רשאי לברך על מצוות תפילין ואעפ"כ השומע לא יענה אמן, והטעם משום שמי שמניח ואינו מברך חשיב קצת כעין בעירה, ולכן הכריעו שהמניח עצמו יברך ויאמר אח"כ בשכמל"ו, ואפי' אם יתברר בסוף שאין צריך לברכה זו מ"מ לא עבר על ברכה לבטלה בשוגג, כיון שעכ"פ הוא כבוד שמים, ואינו מבוז את השם, אבל אחרים שאינם עושים שום מעשה אפשר שטוב יותר שלא לעבור בקום ועשה, ויפה יצ"י **בקיצור שו"ע** (סי' י סעי' ז) שיברך בלחש).

אלא שלכאוי דברי הפמ"ג סותרים למש"כ במקו"א, דהנה כתב **הפמ"ג** (סי' רטו א"א סי"ק א) שבעניית אמן אמרינן ספק לקולא דאין בו איסור ולא תשא' רק ספק דרבנן לקולא. ועפ"ז פסק **הביה"ל** (רטו ד"ה ואסור לענות) שאם אחד נוהג כאיזה דעה ואותה דעה לא הודחה לגמרי מן הפוסקים, אף שמן הדין אין מחוייב לענות עליה אמן דספק אמן דלקולא, מ"מ אין איסור אם עונה עליה וכמו שכתב הפמ"ג דאין בו חשש דלא תשא. עכ"ל.

הרי שמבואר מדבריו שלהלכה עונים אמן אחר ברכה שיש לה מקום בפוסקים, ולפי"ז אף בברכת על מצוות תפילין יש לענות אמן (ובדעת הפמ"ג צ"ע שדבריו סותרים לז"ו, ואולי הפמ"ג חזר בו ממה שהסתפק שמא אין לענות אמן על ברכת 'על מצוות תפילין', ומ"מ לדינא נראה דיש לענות אמן שהרי במשנ"ב בה"ל תפילין לא הוזכרו דברי הפמ"ג שלא לענות אמן, ומאידך בביה"ל הביא את דברי הפמ"ג שברכה שלא הודחה לגמרי מהפוסקים, רשאי לענות עליה אמן).

וכ"כ במסגרת השולחן (על הקיצור שו"ע כלי י"ק ח) ע"פ דברי הפמ"ג הנ"ל שאם שמע אדם המברך ברכת 'על מצוות תפילין' בקול, יענה אחריו אמן. וכ"כ **בשו"ת הר צבי** (או"ח ח"א סימן לח) שכתב שאף בני ספרד יכולים לענות אמן אחר ברכת תפילין של ראש שבירך אחד מבני אשכנז, וכ"כ **בהליכות שלמה** (מתעדים פ"א הי"א) **ובשו"ת אור לציון** (ח"ג עמ' נז) שספרדי השומע אשכנזי שמברך על ההלל ברי"ח יכול לענות אמן על ברכתו.

נכתב ע"י הרב מ. י. פ. שליט"א